मी ‘रेणुका रे’ बोलतेय!

मी रेणुका रे.

एकदा मी लिहिलं होतं — “जर मी आज तरुण असते आणि गांधीजींचं मार्गदर्शन मिळालं नसतं, तर कदाचित मी नक्षलवादी झाले असते.”

कारण माझ्या तरुणपणात मनात प्रचंड अस्वस्थता होती. अन्याय दिसला की रक्त सळसळायचं. लंडनमध्ये शिकत असताना एका नातेवाईक तरुणानं माझ्या हातात रिव्हॉल्वर दिलं होतं. “सराव कर,” तो म्हणाला. तो सशस्त्र क्रांतीच्या गटात होता. माझ्या पर्समध्ये तो रिव्हॉल्वर सापडला तेव्हा सत्येन — जो पुढे माझा नवरा झाला — घाबरला. त्यानं मला हिंसेचा मार्ग किती धोकादायक आहे हे समजावलं.

आणि योगायोगानं त्याच दिवशी मला महात्मा गांधी यांचं पत्र मिळालं. त्या पत्रानं माझा मार्ग ठरवला.

माझा जन्म ४ जानेवारी १९०४ रोजी पबना येथे झाला. आमचं कुटुंब सुशिक्षित, सुधारक विचारांचं. आई चारुलता समाजसेविका, आजी-आजोबा ब्राम्हो समाजाचे कार्यकर्ते. आमच्या घरी नेहमी विचारवंतांची वर्दळ असे. रवींद्रनाथ टागोर आमच्या घरी येत असत. अशा वातावरणात मी वाढले.

१९२० साली कलकत्त्यात गांधीजींना भेटले आणि माझं आयुष्य बदललं. मी कॉलेज सोडलं. घरोघर जाऊन स्त्रियांमध्ये जागृती करू लागले. चरखा चालवला. हिंदी शिकले. स्त्रियांच्या डोळ्यांतली भीती, पराधीनता, त्यांच्या वेदना जवळून पाहिल्या — आणि ठरवलं, माझं आयुष्य त्यांच्या हक्कांसाठी झगडण्यातच जाईल.

पुढे गांधीजींच्या सल्ल्याने मी लंडनला गेले. केंब्रिज आणि नंतर लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्समध्ये शिक्षण घेतलं. कॉलेज युनियनमध्ये मी एकमेव भारतीय आणि एकमेव महिला होते. तिथेच सत्येनशी मैत्री झाली. तो आयसीएस अधिकारी झाला. सरकारी अधिकारी आणि मी

सरकारविरोधी कार्यकर्ती — पण आमच्या नात्यात परस्पर सन्मान होता.

भारत परतल्यावर माझं लक्ष स्त्रियांच्या कायदेशीर हक्कांवर केंद्रित झालं. द्विभार्या प्रतिबंध, घटस्फोटाचा अधिकार, वारसाहक्क — हे मुद्दे मी मांडले तेव्हा प्रचंड विरोध झाला. अगदी प्रगतीशील म्हणवणाऱ्यांकडूनही. पण मी मागे हटले नाही. एकसमान नागरी संहिता आणि धार्मिक कायद्यांत सुधारणा यासाठी मी ठाम उभी राहिले.

१९४६ साली मी संविधानसभेत आले. तिथे हिंदू कोड बिलाच्या समर्थनासाठी मी ठाम उभी राहिले. तेव्हा विरोध इतका तीव्र होता की डॉ. आंबेडकरांनी कायदेमंत्रीपदाचा राजीनामा दिला. पण मला विश्वास होता — स्त्रियांच्या हक्कांचा लढा थांबणार नाही.

पश्चिम बंगालमध्ये मंत्रीपद स्वीकारताना मी सदस्य नसताना पद घेण्यास नकार दिला. नियम माझ्यासाठी तितकेच महत्त्वाचे होते जितके इतरांसाठी. नंतर निवडून आले आणि जबाबदारी स्वीकारली. पुढे लोकसभेत गेले. संसदेत सामाजिक कल्याण आणि मागासवर्गीय कल्याण समितीचं नेतृत्व केलं — ती “रेणुका रे समिती” म्हणून ओळखली जाते.

मी आयुष्यभर एक गोष्ट मानली — हिंसा नव्हे, विचारांची ताकद समाज बदलते.

आक्रोश नव्हे, संघटित प्रयत्न परिवर्तन घडवतात.

माझ्या आयुष्यात अनेक कायदे बदलले, स्त्रियांचे अनेक हक्क मान्य झाले. तरी अजूनही एक लढा सुरू आहे — स्त्रियांकडे दुय्यम नजरेने पाहण्याविरुद्धचा.

जर माझ्या आयुष्याकडे पाहून एखादी तरुण मुलगी ठरवेल — “मी प्रश्न विचारणार, मी हक्क मागणार, मी बदल घडवणार,” तर माझा प्रवास सार्थ ठरेल.